

SAVAŞIN YENİ AKTÖRLERİ: ÖZEL ASKERİ VE GÜVENLİK ŞİRKETLERİ

NEW ACTORS OF WAR: PRIVATE MILITARY AND SECURITY COMPANIES

Nur Şima ÖZDEN*

Yüksek Lisans Öğrencisi
M.A. Student

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
SBE/Uluslararası İlişkiler
Yüksek Lisans Programı

E-Mail: sima.ozden1@gmail.com

ORCID ID:
0000-0001-9410-6006

Başvuru tarihi/Received:
20.11.2020

Kabul Tarihi/Accepted:
07.12.2020

Özet

Özel Askeri ve Güvenlik Şirketleri, Uluslararası İlişkiler Disiplini'nde farklı açılardan gittikçe daha çok tartışılan bir kavramdır. Devlet dışı silahlı aktörler arasında sayılmaya başlayan Özel Askeri ve Güvenlik Şirketleri'nin faaliyetleri, yapıları, büyük devletlerle ilişkileri ve hukuki statüleri konularında hala belirsizlikler vardır. Genellikle paralı askerlik ile aynı anlama geliyor gibi görünse de Özel Askeri ve Güvenlik Şirketleri, paralı askerliğin ötesine geçmiştir. Bu şirketlerin her geçen gün büyüdüğü, sayılarının arttığı, ekonomik olarak güçlendiği ve dünyanın özellikle kırılgan coğrafyalarında yeni roller oynadığı bir ortamda dikkatle ele alınması Uluslararası İlişkiler'de yeni aktörler tartışmasına da ışık tutabilir. Bu nedenle bu çalışmada Özel Askeri ve Güvenlik Şirketleri'nin niteliği, farklı tipleri, paralı askerlik ile ilişkisi ve dünyadan örnekleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Özel Askeri ve Güvenlik Şirketleri, Paralı Askerlik, Devlet Dışı Silahlı Aktörler, Blackwater, Irak.

Abstract

Private Military and Security Companies is subjected to be discussed from many different aspects in International Relation studies in the last years. There are many ambiguities on activities, structures, and legal status of PMSC's, which are accepted as one of the non-state military actors. As if the concepts of mercenaries and PMSCs are seen as the same thing, PMSC's are beyond the mercenaries. The elaboration of PMSCs, that are growing, becoming wealthy and playing key roles in fragile territories, can reveal key discussions in International Relations. Therefore, in this paper, the characteristics, and types of PMSCs will be examined. In addition to these, its relationship with mercenaries and some key examples of PMSCs are also going to be studied.

Keywords: Private Military and Security Companies, Mercenaries, Non-State Military Actors, Blackwater, Iraq

GİRİŞ

Uluslararası İlişkiler açısından "Özel Askeri ve Güvenlik Şirketleri" (ÖAGŞ) son dönemde hukuki, askeri ve siyasi yönlerden tartışılmaya başlayan bir çeşit devlet dışı aktör olarak nitelendirilebilir (Fulloon, 2015: 29-30). ÖAGŞ'ler, kendi bağımsız iradeleri ve hedefleri bulunan bağımsız aktörler olmamalarına rağmen "başarısız devletler" in (failed states) çoğalmas ve modern dönemdeki teknolojik gelişmelerin de etkisiyle devlet dışı silahlı aktörler (DDSA) arasında devlet dışı silahlı gruplar sayıca artmış ve daha görünür olmaya başlamıştır. Bu çerçevede "...DDSA'ların en önemlileri arasında isyancılar (rebels), asiler (insurgents), milis güçler, kabile reisleri, savaş ağaları, terör örgütleri, mafya, paralı askerler, özel askeri ve güvenlik şirketleri ve çapulcular..." sayılmaktadır (Taşdemir, 2016: 90). Nitelikleri, hala tartışmalı olan ÖAGŞ'nin tanımı üzerinde de anlaşmazlıklar ve farklı tanımlar mevcuttur.

Bu noktada literatürde ÖAGŞ'ler hakkında benzer fakat farklı tanımlar olduğu belirtilmelidir. Konuyla ilgili çalışmalarıyla bilinen Peter Warren Singer; ÖAGŞ'yi "istihbarat faaliyetleri, askerî operasyonlar ve hareket desteği, stratejik planlama, risk değerlendirmesi, birlik eğitimi ve teknik beceriler gibi askerî kabiliyetlerin kazandırılması alanlarında uzmanlaşan kurumsal organlar" olarak tanımlamaktadır (Singer, 2002: 186). Bu tanımlamadan da görülebileceği gibi ÖAGŞ'ler, farklı işlevlere sahip olabilirler ve bu nedenle de farklı kategorilerde ele alınmaları ihtiyacı doğmuştur. İleride de ele alınacağı gibi ÖAGŞ'ler sadece belli bir coğrafyada savaşmak için kullanılan profesyonel yabancılar olmaktan ziyade başta batıdaki devletler olmak üzere devletlerin bazı kamu işlevlerini özelleştirme sürecinin yansıması olmuştur. Bu özelleştirme süreci, devletlerin elinde bulundurduğu meşru şiddet tekelinden vazgeçmesi anlamına gelmemektedir. Fakat bu tekelin zayıflamaya başladığını söylemek mümkündür (Zabçı, 2004: 24).

Bu makale gerek nicel veriler ve gerekse nitel bir bakış açısıyla "Özel Askeri ve Güvenlik Şirketi nasıl tanımlanmalıdır?" sorusuna yanıt arayacaktır. Bu minvalde devletlerin bu şirketleri kullanım nedenleri, amaçları ve olası sonuçları üzerinde durulacaktır. Bu şirketlerin araçlandırılmasında hukukuka uygunluk sorgulanacak ve devletlerin bu anlamda kullandıkları meşru dayanaklar incelenecektir. Özel Askeri ve Güvenlik Şirketleri'nin sadece devletler tarafından kullanılmadığı, ne gibi ihtiyaçlara cevap verdiği, yapabilecekleri ve etkileri konusunda bir görüş birliğine varılmaya çalışılacaktır. Yaygınlaşma nedenleri de irdelenerek, mevcut örnekleri konusunda da açıklamalara yer verilecektir.

ÖZEL ASKERİ VE GÜVENLİK ŞİRKETİ NEDİR?

ÖAGŞ hakkındaki kafa karışıklığını aşmak için bu aktörlerin sınıflandırılmasına ilişkin çabalar dikkat çekmektedir. Bu sınıflandırma çabalarından 3 tanesinin literatürde diğerlerinden daha önde olduğu anlaşılmaktadır: Bunlardan birincisi Singer'ın ÖAGŞ'yi temel yeteneklerine göre sınıflandırmasıdır. ÖAGŞ'nin sınıflandırılmasının ele alındığı öncü eserlerden birisi olan çalışmasında Singer, özel güvenlik endüstrisinin temelde 3 tip işlevi olduğunu ileri sürmektedir: savaşmak; eğitim ve danışmanlık ve hizmeti vermek; hizmet ve lojistik desteği sağlamak. Bu nedenle, Singer, ÖAGŞ'yi de bu işlevleri çerçevesinde sınıflandırarak 3 kategoride ele

almaktadır: aktif olarak savaşa katılan, komuta ve kontrol faaliyetlerini gerçekleştiren şirketler Özel Askeri ve Güvenlik Şirketleri; asıl görevi savaşmak olmayıp eğitim ve danışmanlık hizmeti odaklı olan şirketler Askeri Danışmanlık Şirketleri ve lojistik, teknik destek ve ulaşım gibi hizmetler sunan şirketler ise Askeri Destek Şirketleridir (Singer, 2002: 201-202). Fakat, genel olarak tüm bu hizmetleri vererek özel askeri işler sektörü oluşturan tüm şirketlere genel bir isim özel askeri ve güvenlik şirketleri de denilmektedir.

Literatürde diğer bir ön plana çıkan sınıflandırma ise Herbert Wulf tarafından yapılmıştır. Ona göre özel askeri ve güvenlik şirketleri 5'e ayrılır: cezaevi yönetme, suçları önleme ve koruma gibi işlevleri olan özel güvenlik şirketleri; savunma sanayisi sektöründe faaliyet gösteren şirketler; danışmanlık, lojistik destek, teknik hizmet, bakım-onarım, eğitim, barışı koruma ve insani yardım, çatışma kuvveti gibi işlevleri olan özel askeri ve güvenlik şirketleri; organize suç örgütleri, savaş ağaları, isyancılar gibi statüsü belli olmayan kuvvetler ve son olarak paralı askerler (Akt. Tangör ve Yalçınkaya, 2010: 133).

Son olarak literatüre en önemli katkıyı yapan üçüncü kaynak ise İngiltere'de 2002'de Avam Kamarası için özel askeri sektörü sınıflandırmak amacıyla hazırlanmış olan Yeşil Belge'dir. İngiliz hükümetinin de kullanmış olduğu özel askeri ve güvenlik şirketlerinin yasal olarak tanımlanması amacıyla hazırlanan bu raporda "dünyadaki askeri hizmet sektörünün sınıflandırması paralı askerler, gönüllüler (mücahitler), yabancı ordularda silah altına alınanlar (Gurkalar), savunma sanayii şirketleri, özel askeri ve güvenlik şirketleri (danışma, eğitim, lojistik destek, insan kaynakları, mayın temizleme) ve özel güvenlik şirketleri" şeklinde yapılmıştır (Akt. Yalçınkaya, 2006: 259).

Yukarıdaki tanımlamalar dikkate alındığında, temel becerisi, savaşmak; cephede muharip unsurlarla birlikte ya da onlar gibi hareket eden özel askeri sektör temsilcilerine askeri şirket denmektedir (Yalçınkaya, 2006: 261). Bu şirketler, Afrika'da iç savaştan mustarip ülkelerde, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) işgal ettiği Irak'ta, iç savaşa sürüklenen Suriye ve Libya gibi ülkelerde özellikle ABD tarafından kullanılmaktadır. Irak'ta yaptıklarıyla ön plana çıkan ve Felluce'de gerçekleştirdiği katliamla bilinen Blackwater (Yalçınkaya, 2012: 78-85) ya da Suriye'de Rusya'nın kullandığı Wagner (BBC, 2018) adlı şirketler bu kategoride örnek olarak verilebilir.

Askeri Danışmanlık Şirketleri ise temel yeteneğini doktrin geliştirme, askeri güçlerin yeniden yapılandırılması, savaş oyunları, askeri birliklerin taktik ve silah kullanımı yönünden eğitimi, planlama ve lider eğitimi gibi konularda faaliyet göstermektedirler (Singer, 2002: 202). Bunlar arasında en bilineni Military Professional Resources Incorporated (MPRI)'dir. ABD adına ABD ve İngiltere'nin Irak, Afganistan, Kolombiya, Makedonya, Sırbistan, Endonezya gibi ülkelerde faaliyet göstermektedir (Fulloon, 2015: 42).

Askeri Destek Şirketleri ise temelde lojistik destek hizmetleri vermektedir. Son yıllarda gittikçe yaygınlaşan bir biçimde yemek, çamaşır hizmetleri, küçük inşaatlar ve diğer destek işlemlerini bu şirketler yerine getirir (Yalçınkaya, 2006: 265).

Bu sınıflandırmalardan yola çıkarak ÖAGŞ'nin sadece paralı askerler topluluğu olmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, genellikle, iki kavram birbirine karıştırıldığından paralı askerlik (mercenary) ve ÖAGŞ kavramları üzerinde daha ayrıntılı durulacaktır.

PARALI ASKERLİK-ÖAGŞ İLİŞKİSİ

Paralı askerlik, son derece eski bir kavramdır ve modern döneme kadar devletlerin paralı askerlere ordularında yer vermesi istisna olarak görülemez. Antik Çağ'da Pers İmparatoru Darius'un, Büyük İskender'e karşı yürüttüğü savaşta; Papalık Devleti'nin diğer devletlerle giriştiği savaşlarda, Sömürgecilik Dönemi'nde Büyük Britanya'nın sömürgelerini korumak ya da genişletmek için giriştiği savaşlarda paralı askerlerin kullanıldığı görülmektedir (Singer, 2002: 190-191).

Özellikle, Fransız Devrimi'ne kadar geçerli olan bu olgunun Devrim'den sonra yaygınlaşan zorunlu askerlik ile azalmaya başladığı ortadadır (Avant, 2000: 43). Bugün hala farklı ölçeklerde devam ediyor olsa da "kendi ulusal ordusu dışında bir orduda para karşılığı işe alınmış asker" olan paralı askerler (mercenary) ile günümüzde savaşın özelleşmesi birbirinden farklı kavramlardır (Tangör ve Yalçınkaya, 2010: 134).

Konunun önde gelen uzmanlarından Deborah Avant, ÖAGŞ'lerin kiralık/paralı askerlikle aynı şey olmadıklarını ileri sürmektedir (Avant, 2005:122). Bazı ÖAGŞ'ler tamamen bu işlevi yerine getirdiği doğrudur. Hatta, yukarıda bahsedilen Yeşil Kitap'ta da ÖAGŞ'ler "paralı askerlerin oluşturduğu anonim şirketler" olarak değerlendirilmiştir (UK Government Green Paper, 2002: 3). Ancak ÖAGŞ'nin savaşma faaliyetlerini yerine getiren ve özellikle ABD başta olmak üzere bazı büyük devletler tarafından özel operasyonlarda kullanılan versiyonları için bu niteleme doğru olsa da bu tanımlama yeterli kalmamaktadır.

Yalçınkaya'nın ifade ettiği gibi, günümüzdeki özel askeri ve güvenlik şirketleri uygulaması, savaş sürecinde bir devletin dışarıdan kaynak kullanması olarak ele alındığında tek tek bireylerin savaşmak için para almasının ötesine geçmektedir. Bu durum daha çok bir sözleşme çerçevesinde bir araya gelen paralı askerlerin bir araya geldiği özel ordulardır. Ona göre, bugünkü ÖAGŞ'nin paralı askerlik misyonu daha çok Avrupa'daki öncülünü "condottiere"de bulmaktadır. Orta Çağ'da hizmet almak isteyen bir krallık ile bir çeşit sözleşme imzalayarak krallığın savunma hizmetini yürüten muharip unsur olan "condottiere" (Yalçınkaya, 2006: 253), ile ÖAGŞ arasındaki ilişki daha benzerdir.

ÖAGŞ ile paralı askerleri birbirinden ayıran altı temel fark bulunmaktadır:

- İlk fark, ÖAGŞ'lerin her şeyden önce bir ticari firma olduğu gerçeğidir.
- İkinci fark, ÖAGŞ'ler sadece bir savaş ya da çatışma için ortaya çıkıp hizmetlerini sunmazlar; süreklilikleri vardır ve hiyerarşik yapıya sahiplerdir.
- Üçüncü fark, özel askeri ve güvenlik şirketlerinin meşru bir yapıya sahip olmasıdır. Bu meşru yapıdan anlatılmak istenen; şirketlerin, müşterilerine sözleşme yoluyla bağlanmasıdır. Bu bağlılıklar, şirketlerin küresel piyasa içinde birbirleriyle rekabet halinde olmalarına neden olur.

- Dördüncü fark, özel askeri ve güvenlik şirketleri paralı askerlikten farklı bir biçimde müşterilerine, askeri eğitim, istihbarat faaliyetleri, danışmanlık hizmetleri, lojistik ve operasyonel destek, ayrıca çatışma sonrası çözümler gibi geniş bir hizmet yelpazesi sunan yapılara sahiptir (Singer, 2002: 192-193).
- Beşinci fark ÖAGŞ'nin uluslararası ticari enstrümanları kullanırken, paralı askerlerin böyle bir imkânı olmamasıdır.
- Son fark ise ÖAGŞ, meşru hükümetlerle çalışırken paralı askerlerin bu özelliğinin olmamasıdır (Yalçınkaya, 2006: 258).

Bu farklar dikkate alındığında, özetle paralı askerlerin, belli bir durum karşısında hizmetleri bireysel olarak kiralanan ve hangi aktör için çalışırsa onun için savaşan bireyler olmasına karşılık, ÖAGŞ'nin meşru aktörler tarafından verilen ihaleleri alan modern birer şirket olarak ve aralarında yaptıkları sözleşmeye dayalı olarak belli bir işi yerine getiren yapılar olduğu söylenebilir.

ÖZEL ASKERİ VE GÜVENLİK ŞİRKETLERİ'NİN KULLANILMASI NEDEN YAYGINLAŞMAKTADIR?

ÖAGŞ'nin tanımlamasını ve çeşitlerini genel olarak tanımladıktan sonra bunların kullanımının son dönemde neden yaygınlaştığı sorusuna cevap arayabiliriz. ÖAGŞ'lerin sayısının artmasının, coğrafi olarak faaliyet gösterdiği alanın genişlemesinin ve etkinliğinin artmasının nedenleri temelde 4 faktörle açıklanabilir.

Bu faktörlerden ilki uluslararası sistemdeki dönüşümdür. Her ne kadar, ÖAGŞ'nin kullanımı 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülüyor olsa da 1990'dan itibaren hız kazanmıştır (Ercan, 2014: 53). Bununla birlikte 11 Eylül 2001'den sonra sonrasında ABD'nin küresel "terörizm"e ve "serseri devletler"e karşı başlattığı savaş, ÖAGŞ için de fırsatlar yaratmıştır (Zabçı, 2004: 22). Soğuk Savaş sonrası dönemde "serbest piyasa ekonomisi"nin etkisiyle başlayan özelleştirme dalgasının önünü açtığı şirketler, 11 Eylül'den sonra Birleşmiş Milletler'in (BM) herhangi bir kararı olmadan Irak İşgali'ne zemin hazırlanmaya çalışılması gibi nedenler sonucunda güç ve prestij kaybetmesi sonucunda daha da yayılma olanağı bulmuşlardır (Zabçı, 2004: 22). Uluslararası sistemdeki değişimin bir diğer sonucu, devletlerin savunma harcamalarını azaltmak için askeri güçlerini azaltmalarına rağmen yeni sorunlar karşısında ek askeri güce ihtiyaç duymalarıdır.

İkinci faktör, teknolojinin getirdiği yeniliklerin savaşın muharebe boyutunu sivillerin de katılabileceği bir hale getirmesidir. Bilgisayarlar özellikle de bilgisayar virüsleri kullanarak gerçekleştirilen siber savaşlar, devletlerin güvenlik hizmetlerini özel şirketlere devretme yoluna gitme olasılığını ortaya çıkarmıştır (Yılmaz, 2007: 45).

Üçüncü faktör olarak, büyük güçlerin özellikle az gelişmiş ülkelere doğrudan müdahale etmek istememeleri de eklenmelidir. Devletlerin kendi ordularıyla doğrudan müdahalesinin siyasi ve ekonomik maliyetleri nedeniyle büyük devletlerin ÖAGŞ'leri kullanma eğilimleri artmıştır (Singer, 2004: 1-4).

Son olarak ulusal ordulardaki askerlerin savaşlar sebebiyle kaybedilmesi sonucunda kamuoyunda oluşan tepkiler, savunma faaliyetlerinin özelleştirilmesine gerekçe olarak gösterilebilir (Ercan, 2014: 54). Savaş karşıtı fikirlerin ve hareketlerin

güçlenmesi ve karar alıcılar üzerindeki baskıyı arttırması, özel askerî ve güvenlik şirketlerini uygun birer seçenek hâline dönüştürmektedir. Özellikle Batı ülkelerinde, sınır ötesi operasyonlarda ulusal ordulara mensup askerlerin ölmesi veya yaralanması, yönetimler üzerinde ciddi bir baskı oluşturmaktadır. Oysa aynı hareketlarda ÖAGŞ'de çalışan bir kişinin ölmesi ya da yaralanması kişisel bir durum olarak algılanmaktadır. Bu nedenle, bu ülkelerin yönetimleri, ülkelerinin dışındaki askerî hareketların neden olabileceği kamuoyu tepkisini azaltmak ve kamuoyuna karşısında daha az siyasi sorunla karşılaşmak için ÖAGŞ'yi tercih etmektedir.

ÖAGŞ NE İŞE YARAR? HİZMETLER VE İŞLEVLERİ

Yukarıda farklı kategorileri olduğu belirtilen ÖAGŞ'ler imkân, örgütlenme ve uzmanlaşmalarına göre farklı hizmetler sunmaktadırlar. Daha önce de belirtildiği gibi, kâr amaçlı kuruluşlar olduklarından ÖAGŞ savaşın çok farklı boyutlarına dair faaliyetler yerine getirmektedir. Bunlar arasında en çok öne çıkanlar: “gizli istihbarat faaliyetleri ve analiz, lojistik ve operasyonel destek, stratejik planlama, taktik saldırı operasyonları, çatışma bölgelerinde savaşma ve savunma, askeri eğitim ve teknik yardım gibi askeri yeteneklerin geliştirilmesi için yerine getirdikleri hizmetler” olmuştur (Zabçı, 2014: 22). Bu hizmetlerin çoğu açık faaliyetler olarak gerçekleşse de zaman zaman varlıkları reddedilen özel ordulara dönüşen ÖAGŞ'ler örtülü operasyonlarda da kullanılmaktadır (Yılmaz, 2007: 47).

ÖAGŞ'nin faaliyet gösterdiği alanlar ya da "hizmet"leri arasında sayılabilecek diğer konular; özel şahısları ve şirketleri korumak; hizmet satın alan ülkelerin ordularını askeri olarak desteklemek; askeri üsleri lojistik bakımdan yönetmek; BM için nakliyat işlemleri yapmak; savaşa doğrudan dahil olmak gibi alanlar da sayılabilir. Ancak bu hizmetlere bakıldığında ÖAGŞ'lerden yararlananların sadece devletler olduğu düşünülmemelidir. Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, bazı Non-Governmental Organization (NGO)'lar da ÖAGŞ'lerden destek almaktadırlar.¹

ÖAGŞ'ler devletler tarafından sadece savaş sahalarında kullanılmazlar. Örneğin, Mozambik, Sudan, Kenya gibi ülkelerin kendi silahlı kuvvetlerini eğitebilmek ve modernize edebilmek için İngiltere menşeli “Defence Systems Limited” adlı özel askeri ve güvenlik şirketinden 1980-1990 yılları arasında güvenlik ve eğitim gibi hizmetler aldığı bilinmektedir (Yılmaz, 2007: 49).

Keza, artan sayıda ordu, önemli teçhizatların tamiri ve bakımını, kritik tesislerin korunması, küçük inşaatlarını, askerlere sunulan yemek ve çamaşır servislerini, önemli silah sistemlerinin kurulumlarını, ÖAGŞ'den almaktadır. Hatta, ÖAGŞ'lerin istihbarat sağlanması, değerlendirilmesi, analizi, hedef tespiti gibi konularda faaliyet gösterdiği ve bu amaçla özel İstihbarat şirketleri kurulduğu bilinmektedir (Ercan, 2014: 54).

Şu ana kadar ortaya çıkan istatistikler, ÖAGŞ'nin en önemli müşterisinin ABD olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, bugün Afganistan'daki ABD askeri güçlerinin yaklaşık %75'i ÖAGŞ bünyesindeki sözleşmeli personelden oluşmaktadır. 2014 yılında ABD Savunma Bakanlığı'nın harcamalarının 285 milyar doları sözleşmeli şirketlere ayrılırken bu paranın yaklaşık %45'i'nin ÖAGŞ'lerin de içinde bulunduğu

¹ BM'nin söz konusu şirketlerden hizmet satın alması ile ilgili bk. (Østensen, 2011: 11-18).

hizmetlere harcadığı açıklanmıştır. ABD'nin ÖAGŞ ile girdiği ilişkiyi gösteren bir başka bilgi de ölü sayılarına ilişkindir. 2010 yılında Irak'ta ölen ÖAGŞ personeli sayısı ABD askeri sayısından fazla olmuştur (McFate, 2016). Günümüzde ise yayınlanan bir raporda ABD Savunma Bakanlığı'nın hizmet aldığı ÖAGŞ'lerin toplam personel sayısının yaklaşık 750.000 olduğu belirtilmiştir. Bu sayının tamamı savaşan askerlerden ibaret değildir. Çoğu farklı hizmetler sağlamaktadır. Ancak, ABD Başkanı Donald Trump döneminde bu sayının daha da artacağı ileri sürülmüştür (Isenberg, 2017).

ÖAGŞ'LERİN HUKUK KARŞISINDAKİ DURUMU

Hâlihazırda, uluslararası hukukta ÖAGŞ'ler ile ilgili kapsayıcı bir düzenleme yoktur (Petersohn, 2008) Farklı bir şekilde ifade etmek gerekirse, bir "hukuki boşluk" mevcuttur. Ancak, özelleştirilen askerî hizmetler ve ÖAGŞ'lerin silahlı çatışma alanlarında gözle görünür bir şekilde varlık göstermesi, şirketlerin faaliyet gösterdiği yerlerde ortaya çıkan sorunları da beraberinde getirmesiyle şirket çalışanlarının hukuki statüsünün ne olduğunun anlaşılmasını gerekli kılmıştır (Ercan, 2014: 60).

ÖAGŞ'lerin çalışanları, savaşların tarafları olduğundan ilk akla gelen sorunlardan birisi bu personelin savaşan statüsünde olup olmadığıdır. Savaşan statüsündeki kişilerin durumuna ilişkin ilk düzenlemelerden birisi 1907 Lahey düzenlemeleridir. Bu düzenlemedeki kurallar ÖAGŞ personeli için yeterli tanımlama getirmemektedir. ÖAGŞ'nin konu olabileceği bir diğer Uluslararası Hukuk düzenlemesi ise 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'dir. Ancak, 1970 tarihli Devletlerarasında İşbirliği ve Dostça İlişkiler Bildirisi ile paralı askerlik uluslararası hukuk anlamında yasa dışı organizasyon olarak tanımlanmıştır. 1977 Cenevre Sözleşmeleri'nde ise paralı askerler tanımlanmış ve savaş esiri gibi muamele edilmeyeceği belirtilmiştir. Sonraki yapılan bazı düzenlemelerle de ÖAGŞ'nin varlığı, faaliyetleri ve personelinin durumu konusunda netlik ortaya çıkmamıştır (Ercan, 2014: 61).

ÖAGŞ personelinin dünyanın değişik yerlerinde karıştığı skandallar, bu kişilerin hukuki statüsüne dair tartışmalara neden olmaktadır (Prado, 2011: 151). Bu konudaki tartışmayı alevlendiren en önemli gelişmelerden birisi 16 Eylül 2007 tarihinde Bağdat'ta gerçekleşmiştir. Bu tarihte yaşanan bir saldırıda Amerikalı diplomatları taşıyan konvoyu koruyan Blackwater Worldwide personelleri, saldırı tehdidiyle karşı karşıya kaldıkları gerekçesiyle orantısız bir şekilde kuvvet kullanımına başvurmuş, 17 sivilin ölümüne ve birçok sivilin de yaralanmasına neden olmuşlardır (Topal, 2011: 975). Bu ve benzeri olaylar ÖAGŞ'nin hukuki durumunun sorgulanmasına neden olsa da özellikle personelin durumu konusunda ilerleme zayıftır.

ÖAGŞ'ler askeri hizmet satan firmalar statüsünde olduğundan uluslararası hukukta, belli koşulları karşılayan -çatışma yaşanan ülke içinde ya da dışından seçilerek menfaat ya da kazanç elde etmek için çatışmaya katılmak- askeri hizmet veya servis sağlayan kişiler için "paralı asker" tanımı kullanılmaktadır (Ercan, 2014: 58). Uluslararası hukuk kurallarına göre ise "paralı askerlik", yapılması durumunda, pek çok yükümlülüğü bulunan ve yasaklanmış bir faaliyettir. Şu ana kadar yapılan düzenlemeler çerçevesinde ve ÖAGŞ olarak faaliyet gösteren hiçbir şirket mevcut düzenlemelere uygun kriterleri taşımamaktadır. ÖAGŞ konusunda ülkelerin kendi kanunları bazı düzenlemeler getirmektedir. Fakat, bu düzenlemelerin uluslararası

hukuk bağlamında geçerliliği tartışmalıdır. Bu konuda BM çerçevesinde "Paralı Askerlerin Kullanımı" Çalışma Grubu kurulmuş ve 5 yıl boyunca Grup çalışmalarını sürdürmüştür. ÖAGŞ'lerin faaliyetleri ve hukuki statüsünde yasal boşluklar olduğu belirtilmiş ve düzenlemeler önerilmiştir. Bu konuda BM çerçevesinde yapılan uluslararası hukuk çalıştaylarındaki öneriler Batı ülkelerinin karşı çıkışlarına rağmen alınabilmiştir (Prado, 2011: 162-164).

Hukuki anlamdaki tanımlanma sorunları, daha çok bu şirketleri kullanan devletlerin çıkarlarıyla ilişkilidir. Bunun en önemli örneklerinden birisi Irak'ta da faaliyet gösteren ancak öncesinde Kolombiya, Kosova ve Afganistan'da çeşitli operasyonlara katılmış olan DynCorp firmasıdır. ABD'nin pek çok yerde kullandığı bu ÖAGŞ'nin personellerinden bazıları daha önce yer aldığı görevlerde ahlak dışı, illegal ve insanlık dışı hareketler sergilemekle, illegal silah satışı, kadın ticareti, sahte belge işlemleri ve buna benzer suçlara karışmaktan sorumlu tutulmuşlar ancak bu personellerin hiçbiri, herhangi bir yasal düzenlemenin olmaması nedeniyle var olan "hukuki boşluk"tan dolayı soruşturulamamışlardır. Oysa şirket bu kötü ününe rağmen 2003 yılında Irak Polis Teşkilatı'nın eğitim ihalesini almıştır (Ercan, 2014: 60).

Bu ve benzeri durumlar, ÖAGŞ'nin varlığının ve yetkilerinin ötesinde hukuki sorunlar yaratmaktadır. Hukuki boşluklar nedeniyle yargılanamamaları ve onlarla ilişkiye giren devletlerin de bundan avantaj sağlamaları ÖAGŞ konusundaki en büyük açmazlardan birisidir.

ÖNDE GELEN ÖAGŞ ÖRNEKLERİ

Bugün dünyada 150 civarında ÖAGŞ ve benzeri yapı olduğu belirtilmektedir (Sourcewatch Index, 2012). Ancak bunlardan ilk 30'u dünya çapında faaliyet gösteren şirketlerdir. Bazılarının gelirleri yıllık milyarlarca doları bulan bu şirketler arasında en önemlileri olarak şunlar sayılabilir: G4S, Securitas Ab, ADT, Alliedbarton, Dyncorp, Gardaworld, Control Risks Unity, Resources Group, Erinys International, Asia Security Group, Triple Canopy, Academi (eski Blackwater) (30 Most Powerful Private Security Companies In The World).

Her geçen gün sayısı ve etkinliği artan, görev alanları çeşitlenen bu şirketler; Afrika'da -Liberya, Kenya, Cezayir, Etiyopya, Angola, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Sudan, Uganda- Ortadoğu'da -Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan, Asya'da -Afganistan, Myanmar, Endonezya, Kamboçya, Filipinler, Balkanlar'da- Bosna Hersek, Kosova- Amerika'da - ABD, Meksika, Kolombiya, Haiti- birçok ülke ile gerek ulusal gerek sınır ötesi güvenliği sağlamak amaçlarıyla çalışmaktadırlar (Topal, 2011: 968).

Dünyada en çok ÖAGŞ ile çalışan devlet olan ABD menşeli şirketlerinin 2015 yılında küresel piyasadaki değerinin 230 milyar dolara ulaştığı düşünülmektedir. Bunlar arasında bazıları 2009-11 yılları arasında devasa bütçelere ulaşmışlardır. Örneğin 2009 yılında Military Professional Resources Inc (MPRI) 15.6, Flour şirketi 22, KBR 10.1; 2010 yılında Irak'ta görev alan CACI 3.15, SAIC 11.1, Parsons Corporation 2.7, Dyncorp International 3.6, URS Corp 9.18, Halliburton 18, Bechtel Group 27.9 milyar dolara ulaşan yıllık gelirlere sahip oldular (Yılmaz, 2007).

Bu şirketler Irak'ın işgalinden önce kurulmuş olsalar da kimi şirketler işgalden sonra kurulmuştur. 2011 yılında BH Defense şirketi 6 milyon, Triple Canopy şirketi 710

milyon Reed şirketi 180 milyon, Edinburgh International 150 milyon, Tigerswan 2 milyar doları aşan yıllık gelirlere ulaşmışlardır (Yılmaz, 2007).

ÖAGŞ'lerin merkezleri ve genelde en büyük karları elde ettiği yerler Ortadoğu ülkeleri olmasına rağmen ÖAGŞ'nin dünyada en çok faaliyet gösterdiği ve tercih edildiği yer Afrika kıtasıdır. Afrika'da ÖAGŞler'in rol oynadığı pek çok örnek sayılabilir. Örneğin, 1996 yılında Sierra Leone'de seçimle iktidara gelen hükümetin, Güney Afrikalı askerler tarafından oluşturulan, özel askeri ve güvenlik şirketlerinin en önemlilerinden biri olarak bilinen ve eski yönetim tarafından askeri eğitim için görevlendirilen Executive Outcomes'a (EO) kontrolü vermesi önemli bir örnektir. Bu şirket sayesinde hükümet iktidarı tam olarak kontrol etmiştir. EO'a verdiği hizmetler karşılığında yapılan ödemenin 35 milyon dolar olduğu ayrıca bu paranın çoğunluğunun Sierra Leone hükümetinden değil, BM tarafından ödendiği belirtilmektedir (Green Paper, 2002: 12). Sekiz aylık dönem için BM gözlemci güçlerine masrafları için ayrılan bütçe yaklaşık 50 milyon dolar iken 21 ayda EO'ya bundan daha düşük bir bütçe ayrılarak ülkede hükümetin tam kontrolü sağlanmıştır. Ancak daha sonra EO'dan ülkeyi terk etmesi istenmiş, hükümet başkanı devrilmiştir. Yeniden bir başka şirket olan Sandline anlaşma yapınca Nijerya'nın da desteğiyle devrik hükümet başkanı Ahmad Tejan Kabbah yeniden iktidara gelmiştir (Shawcross, 2000).

Bir başka örnek ise Balkanlardan verilebilir. Yukarıda da bahsedilen MPRI ABD'nin en çok askeri hizmet aldığı şirketlerden birisidir. 1994 yılında Hırvatistan hükümeti ile MPRI arasında Hırvat ulusal ordusunun güç kapasitesini arttırmak ve NATO'nun "Barış için Ortaklık" projesinin bir parçası olabilmesi için imzalanan sözleşme, modern bir özel askeri ve güvenlik şirketi ile meşru bir hükümet arasında imzalanan ilk sözleşmelerden biri olarak gösterilmektedir (Zabçı, 2004: 14). 1995 yılında MPRI'nın Hırvatistan'daki görevlendirilmesinin üzerinden kısa bir zaman geçmişken, Hırvatistan ordusu normalde yapamayacağı bir operasyonla Sırların elinde olan bölgeleri geri almıştır (Güneş, 2017: 19). MPRI, sıcak çatışmalar içerisinde doğrudan bulunmamış olsa da, Hırvat ordusunun saldırısının planlanmasının MPRI tarafından sağlandığı ileri sürülmektedir (Petersohn, 2008).

Günümüzde ise ÖAGŞ'ler denilince akla gelen ilk örneklerin başında Irak gelmektedir. Irak'ta bulunan özel şirket askerlerinin gündeme gelmesine neden olan ilk olay; Felluce'ye yönelik operasyonların başlamasına yol açan 4 özel askeri ve güvenlik şirketi personelinin öldürülmesi olmuştur. İkinci olay ise Ebu Gureyb'deki işkence skandalları olmuştur. Ebu Gureyb cezaevindeki bu işkence skandalında aktif olarak yer alanlar ABD askerleri iken, onları yönlendirenler ÖAGŞ mensupları olmuştur. Ebu Gureyb cezaevindeki mahkumları sorgulama görevini gerçekleştiren 37 kişiden 27'sinin ABD merkezli ÖAGŞ olan CACI International personelleri olduğu ortaya çıkmıştır. Sorgulama boyunca çevirmen olarak yer alan 22 kişi ise Titan Corporation tarafından işe alınmıştır. Bu görevlilerden üçü Iraklı tutuklulara işkence ve tecavülden dolayı suçlanmış olsalar da "sivil" personel statüsündeki oldukları için ne askeri yasalara ne de Cenevre Anlaşması'na tabi tutulamadıklarından yargılanmamışlardır (Zabçı, 2004: 24).

Irak'ta varlık gösteren özel askeri ve güvenlik şirketlerinin yol açtığı ciddi insan hakları ihlalleri ülkede radikal eğilimleri güçlendirmiştir. Bu eğilimler, özellikle 2011

sonrası Suriye’de başlayan iç savaş sonrasında kendini hem Irak’ta hem de daha sonra Suriye’de önemli ölçüde göstermiştir. Sayılan örneklerin dışında ÖAGŞ’ler, Irak’ta var oldukları süre boyunca yalnızca kendi istekleri doğrultusunda tutuklamalar gerçekleştirmiş, işkence skandallarına karışmış ve onlarca insan haklı ihlaline neden olmuşlardır. (Çağlar, 2016: 45). 2003 Irak işgali başladıktan sonra orada varlık gösteren 89 ÖAGŞ’nin 15’i tarafından insan hakları ihlali gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Bu dönemlerde ise Irak merkezli ÖAGŞ’lerin de insan hakları ihlallerinde bulunduğu belirtilmiştir. (Çağlar, 2016: 46). Özellikle Irak hapishanelerinde yaşanan olayların (en bilineni Ebu Gureyb Hapishanesi) bu ülkedeki radikal eğilimleri kuvvetlendirdiğinin altı çizilmelidir (Çağlar, 2016: 48).

SONUÇ

Uluslararası İlişkiler’de yeni ve tartışmalı bir rol oynayan ÖAGŞ’ler, çatışmaların artmasına, devletlerin bu çatışmalardaki görünür rollerini azaltmak istemesine, özellikle Batı ülkelerinin askeri kayıplarının neden olduğu siyasi maliyetin artmasına, çatışmaların niteliğinin değişmesine, teknolojinin gelişmesine ve son olarak çatışmalar/darbeler/iç savaşlardan zayıflayan hükümetlerin sayısının artışına bağlı olarak daha yaygın hale gelmektedir. Her ne kadar, ÖAGŞ’ler sadece ön cephede savaşan paralı askerler olarak bilinseler dahi, aslında bu şirketlerin yapısı, örgütlenme biçimleri, kullanılma alanları, mali güçleri ve oynadıkları roller her geçen gün farklılaşmaktadır. Bazı şirketler, personellerinin karıştığı insan hakları ihlalleri nedeniyle kötü üne sahip olsalar da bu şirketlerin çoğu dünyanın pek çok yerinde yaygın bir varlığa ve geniş bir ekonomik güce sahiptir.

Bankalara sağlanan güvenlik hizmetlerinden, siber korumaya, alışveriş merkezlerinin korunmasının sağlanmasından güvenlik personeli yetiştirmeye kadar geniş bir yelpazede faaliyet gösteren bu şirketlerin görünürdeki yüzü masum olsa da özellikle az gelişmiş ülkelerdeki faaliyetleri onların dikkatle incelenmesi gerektiğini göstermektedir. Bir ülkede iktidarın devrilmesine, diğerinde başka bir iktidar tesis edilmesine neden olurken, bazı ülkelerde sivil halkın öldürülmesi, işkence edilmesi ya da farklı insan hakları ihlallerine maruz kalmasına yol açan ÖAGŞ’ler hesap sorulabilirliğin güç olması nedeniyle artık büyük devletler tarafından daha çok tercih edilmektedir. Oysa, Uluslararası Hukuk’un denetimine dahi tabi olmadan ya da boşluklardan kaçarak kendilerine faaliyet alanı bulabilen bu şirketlerin yaygınlaşması yeni sorunlar yaratmaktadır. Gerek etik gerekse siyasi sorunlara neden olabilen ÖAGŞ’lerin yakın zamanda gücünün artacağı ve savaşlara yeni boyutlar kazandırabileceğini söylemek ise kehanet olmayacaktır.

Kaynakça

- "30 Most Powerful Private Security Companies In The World", <https://www.securitydegreehub.com/most-powerful-private-security-companies-in-the-world/> Erişim Tarihi 20.10.2020.
- AVANT, D. (2000). From mercenary to citizen armies: Explaining change in the practice of war. *International Organization*, 41-72.
- AVANT, D. (2005). Private security companies. *New Political Economy*, 10(1), 121-131.
- ÇAĞLAR, M. T. (2016) "Ortadoğu'da Güvenliğin Piyasalaşması ve Şiddetin Özelleşmesi" *Yeni Ortadoğu: Toplum, Siyaset ve Ekonomi Konferansı*, 37.
- DEL PRADO, J. L. G. (2011). Impact on human rights of a new non-state actor: Private military and security companies. *The Brown Journal of World Affairs*, 18(1), 151-169.
- ERCAN, Ü. (2014) "Güvenlik Faaliyetlerinde Özelleştirme: Paralı Askerler Mi? Özel Askeri Birlikler Mi?" *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, C, 8.
- FULLOON, M. (2015). Non-State Actor: Defining Private Military Companies. *Strategic Review for Southern Africa*, 37(2), 29.
- GÜNEŞ, B. (2017). Mercenaries, Private Military/Security Companies and Modern States. *Akademik Orta Doğu*, 12(1), 17-43.
- ISENBERG, D. (2017) Trump And The Return Of Private Military Contractors. <https://lobelog.com/trump-and-the-return-of-private-military-contractors/>. Erişim Tarihi 05.12.2020.
- KARAKAYA Polat, R., ÇAĞLAR, M. T., DEMİRALP, S., ÜNVER, H. A., PUSANE, Ö. K., YÜCE, M., ... & SAYIN, Y. (2016). Yeni Ortadoğu: Toplum, Siyaset ve Ekonomi Konferansı.
- McFATE, S. (2016). America's Addiction to Mercenaries. *The Atlantic*, 12. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2016/08/iraq-afghanistan-contractor-pentagon-obama/495731/>. Erişim Tarihi 05.12.2020.
- PETER, L. (2018). Syria war: Who are Russia's shadowy Wagner mercenaries. *BBC.com*. <http://www.bbc.com/news/world-europe-43167697> Erişim Tarihi 05.12.2020.
- PETERSOHN, U. (2008). Outsourcing the big stick: The consequences of using private military companies. *Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University, Cambridge [nd]*. http://www.wcfia.harvard.edu/sites/default/files/Petersohn_Outsourcing.pdf.
- SHAWCROSS, W. (2000). Send in the mercenaries if our troops won't fight'. *The Guardian*, 10.
- SINGER, P. W. (2002). Corporate warriors: The rise of the privatized military industry and its ramifications for international security. *International security*, 26(3), 186-220.
- SINGER, P. W., & BIASON, L. (2004). *The Private Military Industry and Iraq: What have we learned and where to next?* (p. 6). Geneva, Switzerland: Geneva

Centre for the Democratic Control of Armed Forces.
https://www.files.ethz.ch/isn/14132/PP4_Singer.pdf

TANGÖR, B., & YALÇINKAYA, H. (2010). Güvenlik yönetişimi çerçevesinde özel askeri şirketler. *Uluslararası İlişkiler/International Relations*, 127-153.

TAŞDEMİR, F. DEVLET MERKEZLİ ULUSLARARASI HUKUK SİSTEMİ ve DEVLET DIŞI SİLAHLI AKTÖRLER. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(2), 85-120.

The Centre for Media and Democracy, Erişim Adresi
https://www.sourcewatch.org/index.php/Private_Military_Corporations/list_of_PMCs, Erişim Tarihi 05.12.2020.

TOPAL, A. H. (2011) Uluslararası Hukuk Açısından Özel Askerî Şirketler ve Şirket Çalışanlarının Statüsü" *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60(4), 963-1021

UK Government Green Paper (2002): Private Military Companies: Options For Regulation 2000-2001
(<https://www.globalsecurity.org/military/library/report/2002/mercenaries.pdf>) Erişim Tarihi 03.12.2020.

YALÇINKAYA, H. (2006). Özel Askeri Sektörün Oluşumu ve Savaşların Özelleşmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61(3), 247-277.

YALÇINKAYA, H. (2012). Savaş Müteahhitleri ve Irak Savaşı. *Middle Eastern Analysis/Ortadoğu Analiz*, 4(40).

YILMAZ, S. (2007). 21'inci yüzyılda güvenlik alanının yeni sivil aktörleri: özel askeri şirketler ve kontratçı firmalar. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 3(06), 43-70.

ZABÇI, F. Ç. (2014). Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler. *Mülkiye Dergisi*, 28 (243), 21-48.

ØSTENSEN, Å. (2011). UN Use of Private Military and Security Companies: Practices and Policies. London: Ubiquity Press.